

Верховний
Суд

Відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу

(огляд актуальної судової практики Верховного Суду)

1. Процесуальні етапи відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу

- 1) попереднє визначення суми судових витрат на професійну правничу допомогу (стаття 134 ЦПК України);
- 2) визначення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами (стаття 137 ЦПК України) шляхом подання заяви (клопотання) про відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу разом з детальним описом робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, і здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги, та доказами, що підтверджують здійснення робіт (наданих послуг) і розміру судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи;
- 3) розподіл судових витрат (стаття 141 ЦПК України).

2. Види судових витрат на професійну правничу допомогу, які підлягають компенсації

- ❖ гонорар адвоката за представництво в суді;
- ❖ послуги надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань;
- ❖ складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;
- ❖ витрати на збір доказів;
- ❖ вартість послуг помічника адвоката;
- ❖ витрати на прибуття до суду та очікування судового засідання;
- ❖ інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором.

Ст. 137 ЦПК України та ст. ст.19, 30 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

3. Попереднє визначення суми судових витрат на професійну правничу допомогу

У ЦПК України закріплено вимогу для кожної із сторін процесу подавати до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які сторона понесла і які очікує понести у зв'язку з розглядом справи (стаття 134 ЦПК України).

Попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат є обов'язковою складовою першої заяви по суті спору (як позовної заяви, апеляційної та касаційної скарг, так і відзиву), оскільки з огляду на статтю 134 ЦПК України попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат враховується судом під час вирішення питання про розподіл судових витрат, пов'язаних з розглядом справи.

При цьому слід зауважити, що поданий стороною попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми таких витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи.

Постанова ВП ВС від 12.11.2019 року у справі № 904/4494/18

Згідно із частиною другою статті 134 ЦПК України у разі неподання стороною попереднього розрахунку суми судових витрат суд може відмовити їй у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого нею судового збору.

Наведена норма процесуального закону надає суду право у разі невиконання стороною обов'язку подати попередній розрахунок судових витрат відмовити у їх відшкодуванні, за винятком суми сплаченого стороною судового збору.

Постанова ВС від 08.04.2021 року у справі № 161/20630/18

Аналіз частини другої статті 134 ЦПК України свідчить про те, що у разі неподання попереднього розрахунку у суду є право, а не обов'язок відмовити у відшкодуванні відповідних судових витрат. Тобто неподання стороною попереднього розрахунку судових витрат не є безумовною підставою для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат. Тобто, у разі неподання попереднього розрахунку у суду є право, а не обов'язок для відмови у відшкодуванні відповідних судових витрат.

Постанова ВС від 15.09.2021 року у справі № 161/7163/20

У випадку подання стороною справи до суду заяви про надання доказів про витрати, які вона сплатила за професійну правову допомогу у зв'язку з розглядом справи, у п'ятиденний строк, визначений частиною восьмою статті 141 ЦПК України, суд позбавлений можливості розглядати питання розподілу витрат на професійну правову допомогу до закінчення цього строку.

Ухвала ВС від 04.08.2021 року у справі № 759/2921/19

Прохальна частина заяви сторони про розподіл судових витрат має містити вимогу про відшкодування судових витрат.

Постанова (додаткова) ВС від 21.08.2019 року у справі № 922/2821/18

Неповідомлення учасником справи іншого учасника справи про попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат, а також ненаправлення на його адресу документів на підтвердження відповідних вимог позбавляє іншого учасника справи можливості подати до суду клопотання про зменшення розміру таких витрат, що стало однією з підстав для відмови у задоволенні заяви товариства про розподіл судових витрат на професійну правничу допомогу у суді касаційної інстанції.

Постанова ВС від 29.07.2020 року у справі № 2033/5916/12

Ненадання копії заяви про ухвалення додаткового рішення іншій стороні не означає, що остання була позбавлена можливості заперечити проти розміру витрат, про відшкодування яких ставиться питання.

Постанова ВС від 14.02.2019 року у справі № 916/24/18

Зважаючи на положення про те, що суд апеляційної та касаційної інстанцій має вирішувати питання щодо розподілу судових витрат, здійснених у зв'язку з переглядом справи, Верховний Суд дотримується позиції, що особа має подати попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести у зв'язку з розглядом справи, до суду тієї інстанції, в якій такі витрати були понесені.

4. Визначення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами

Необхідність подання заяви (клопотання) про відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу

Зважаючи на положення частини восьмої статті 141 ЦПК України, відшкодування судових витрат, у тому числі на професійну правничу допомогу, здійснюється за наявності відповідної заяви (клопотання) сторони, яку вона зробила до закінчення судових дебатів, а в суді касаційної інстанції – до прийняття постанови у справі.

! Відповідно, якщо учасник справи до закінчення судових дебатів не заявив клопотання про компенсацію витрат на професійну правничу допомогу, суд не має підстав для розгляду питання про розподіл здійснених учасником витрат на професійну правничу допомогу.

Схожих висновків дійшов ВС у постановах від 22.03.2018 року у справі № 910/9111/17 та від 14.01.2019 року у справі № 927/26/18

Необхідність доказування суми судових витрат на професійну правничу допомогу, про відшкодування якої заявляє учасник справи

За змістом пункту 1 частини другої статті 137 ЦПК України здійснені стороною у справі судові витрати на правничу допомогу визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою.

Частиною восьмою статті 141 ЦПК України визначено, що розмір судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо).

Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду, за умови, що сторона зробила про це відповідну заяву. У разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду.

При цьому розмір витрат на оплату професійної правничої допомоги адвоката встановлюється і розподіляється судом згідно з умовами договору про надання правничої допомоги у разі надання відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, як уже сплаченої, так і тієї, що лише підлягає сплаті (буде сплачена) відповідною стороною або третьою особою.

Аналогічних висновків дійшла ВП ВС у постанові від 19.02.2020 року у справі № 755/9215/15-ц, ОП КГС ВС від 03.10.2019 року у справі № 922/445/19.

Постанова ВС від 20.11.2018 року у справі № 910/23210/17

Види робіт або послуг адвоката, витрат, про відшкодування яких у справі заявлено вимогу, мають відповідати умовам договору про надання правової допомоги, положенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і процесуального закону.

! Витрати на оплату робіт та послуг адвоката, про відшкодування яких заявлено вимогу, мають бути виконані саме тим адвокатом, з яким укладено договір про надання правової допомоги, інакше суд не матиме підстав для вирішення питання про їх відшкодування.

Постанова ВС від 05.06.2018 року у справі № 904/8308/17

Підставою для відмови у розподілі витрат на професійну правничу допомогу в заявленій сумі може бути ненадання переліку послуг (робіт), наданих (виконаних) адвокатом.

Постанова ВП ВС від 27.06.2018 року у справі № 826/1216/16

Склад та розмір витрат, пов'язаних з оплатою правової допомоги, входить до предмета доказування у справі. Для підтвердження цих обставин потрібно надати суду договір про надання правової допомоги (договір доручення, договір про надання юридичних послуг та ін.), документи, які свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, і оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження). Зазначені витрати мають бути документально підтверджені та доведені.

5. Зменшення суми судових витрат на професійну правничу допомогу

Частиною четвертою статті 137 ЦПК України визначено, що розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Постанова ВП ВС від 19.02.2020 року у справі № 755/9215/15-ц

У застосуванні критерію співмірності витрат на оплату послуг адвоката суд користується досить широким розсудом, який, однак, повинен ґрунтуватися на більш чітких критеріях, визначених у частині четвертій статті 137 ЦПК України. Ці критерії суд застосовує за наявності наданих стороною, яка зазначає про неспівмірність витрат, доказів та обґрунтування невідповідності цим критеріям заявлених витрат.

Для визначення суми відшкодування необхідно послуговуватися критеріями реальності адвокатських витрат (установлення їхньої дійсності та необхідності) та розумності їхнього розміру, зважаючи на конкретні обставини справи та фінансовий стан обох сторін.

Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 року у справі "East/West Alliance Limited проти України", заява №19336/04

Заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір обґрунтованим.

Рішення ЄСПЛ від 28.11.2002 року у справі «Лавентс проти Латвії», заява № 58442/00

Відшкодовуються лише витрати, які мають розумний розмір.

Постанова ОП КГС ВС від 03.10.2019 року у справі № 922/445/19

У розумінні положень частини п'ятої статті 141 ЦПК України зменшення суми судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу, є можливим лише на підставі клопотання іншої сторони у разі, на її думку, недотримання вимог стосовно співмірності витрат із складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим адвокатом на виконання робіт.

- ! Суд, ураховуючи принципи диспозитивності та змагальності, не має права вирішувати питання про зменшення суми судових витрат на професійну правову допомогу, що підлягають розподілу, з власної ініціативи.

Постанови ВС від 24.01.2019 року у справі № 910/15944/17, від 19.02.2019 року у справі № 917/1071/18

Якщо суд під час розгляду клопотання про зменшення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу (заперечень щодо розміру стягнення витрат на професійну правничу допомогу) визначить, що заявлені витрати є неспівмірними зі складністю справи, наданим адвокатом обсягом послуг, витраченим ним часом на надання таких послуг, не відповідають критерію реальності таких витрат, розумності їх розміру та їх стягнення становить надмірний тягар для іншої сторони, що суперечить принципу розподілу таких витрат, суд має дійти висновку про зменшення заявлених до стягнення з іншої сторони судових витрат на професійну правничу допомогу.

Постанови ВС від 04.12.2018 року у справі № 911/3386/17, від 11.12.2018 року у справі № 910/2170/18

Визначаючи обсяг юридичної та технічної роботи за результатами розгляду відповідного клопотання про зменшення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу (заперечень щодо розміру стягнення витрат на професійну правничу допомогу), суд ураховує, чи змінювалася правова позиція сторін у справі в судах першої, апеляційної та касаційної інстанції; чи потрібно було адвокату вивчати додаткові джерела права, законодавство, що регулює спір у справі, документи та доводи, якими протилежні сторони у справі обґрунтували свої вимоги, та інші обставини.

6. Розподіл суми витрат на професійну правничу допомогу

Порядок розподілу судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, врегульовано статтями 141, 142 ЦПК України.

Відповідно до частини третьої статті 141 ЦПК України при вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує: 1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи; 2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, у тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес; 3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо; 4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися.

При цьому суд має оцінювати щодо відповідності зазначеним критеріям поведінку/ дії/бездіяльність обох сторін.

Постанови ВС від 18.03.2021 року у справі № 910/15621/19 та від 28.04.2021 року у справі № 910/12591/18

Вирішуючи питання про розподіл судових витрат, суд за наявності заперечення сторони проти розподілу витрат на адвоката або з власної ініціативи, керуючись критеріями, визначеними частинами третьою – п'ятою, дев'ятою статті 141 ЦПК України, може не присуджувати стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, всі її витрати на професійну правову допомогу.

У такому випадку суд, керуючись частинами третьою – п'ятою, дев'ятою статті 141 зазначеного Кодексу, відмовляє стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні здійснених нею витрат на правову допомогу повністю або частково та, відповідно, не покладає такі витрати повністю або частково на сторону, не на користь якої ухвалено рішення.

! При цьому в судовому рішенні суд повинен конкретно вказати, які саме витрати на правову допомогу не підлягають відшкодуванню повністю або частково, навести мотивацію такого рішення та правові підстави для його ухвалення.

Постанова ВС від 19.05.2021 року у справі № 206/1293/19

У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

Постанови ВС від 03.10.2019 року у справі № 922/445/19, від 01.06.2018 року у справі № 904/8478/16

Вирішуючи питання розподілу судових витрат, суд має враховувати, що розмір відшкодування судових витрат, не пов'язаних зі сплатою судового збору, не повинен бути непропорційним до предмета спору. У зв'язку з наведеним суд, з урахуванням конкретних обставин, зокрема ціни позову, може обмежити такий розмір з огляду на розумну необхідність судових витрат для конкретної справи.

Постанови ВС від 20.11.2018 року у справі № 910/23210/17, від 13.02.2019 року у справі № 911/739/15

Для включення всієї суми гонорару до відшкодування за рахунок позивача має бути встановлено, що його позов не підлягає задоволенню, а за наявності заперечень позивача щодо співмірності заявленої суми компенсації також має бути обґрунтовано, що такі витрати відповідача були необхідними, а їх розмір є розумним і виправданим.

! Тобто суд зобов'язаний оцінити рівень адвокатських витрат, що мають бути присуджені до відшкодування, з урахуванням того, чи були такі витрати здійснені фактично та чи була їх сума обґрунтованою.

За наявності заперечень іншої сторони суд не зобов'язаний присуджувати стороні, на користь якої відбулося рішення, всі її витрати на адвоката, якщо, керуючись принципами справедливості та верховенства права, встановить, що розмір гонорару, визначений стороною та її адвокатом, є завищеним щодо іншої сторони спору, зважаючи на складність справи, витрачений адвокатом час і неспівмірність порівняно з ринковими цінами.

Постанова ВС від 03.10.2019 року у справі № 922/445/19

Витрати на професійну правничу допомогу в разі підтвердження обсягу наданих послуг, виконаних робіт та їх вартості підлягають розподілу за результатами розгляду справи незалежно від того, чи їх уже фактично сплачено стороною/третьою особою чи тільки має бути сплачено.

Постанова ВП ВС від 12.05.2020 року у справі № 904/4507/18

У процесі вирішення питання про віднесення до судових витрат, які розподілені за результатами розгляду спору, бонусів, передбачених договором про надання правничої допомоги, залежно від результатів розгляду справи, тобто так званого «гонорару успіху», для суду не є обов'язковими зобов'язання, які склалися між адвокатом та клієнтом, зокрема у разі укладення ними договору, що передбачає сплату адвокату «гонорару успіху», в контексті вирішення питання про розподіл судових витрат. Суд повинен оцінювати витрати, що мають бути компенсовані за рахунок іншої сторони, ураховуючи те, чи були вони фактично здійснені, а також їх необхідність. При цьому суд, визначаючи суму відшкодування, має послуговуватися критеріями реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності) та розумності їхнього розміру, зважаючи на конкретні обставини справи та фінансовий стан обох сторін.

Постанова ВС від 03.02.2021 року у справі № 554/2586/16-ц

При обчисленні гонорару слід керуватися зокрема умовами укладеного між замовником і адвокатом договору про надання правової допомоги (частина друга статті 137 ЦПК України, частина друга статті 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Постанова ВС від 28.10.2020 року у справі № 461/85/19

Процесуальні витрати, понесені у судовому провадженні, не є збитками, що можуть бути стягнуті шляхом подання цивільного позову; такі витрати розподіляються виключно за правилами, встановленими процесуальним законодавством.

Верховний
Суд

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ !!!